

Egy dalszöveg a pedagógiai nyelvészet szolgálatában. Quimby: Magam adom*

1. Bevezetés

A Quimby együttes „Magam adom” című dalának szövege nyelvészeti szempontból igen figyelemre méltó – és ennek megfelelően már eddig is figyelemre méltatták nyelvészek (vö. Molnár 2012, Tátrai 2018: 73, Hámori 2018: 163–166). A jelen írás célja egyrészt kiegészíteni, másrészt bizonyos pontokon felülvizsgálni a dalszövegről eddig tett nyelvészeti észrevételeket. A többszemponútú elemzéssel összességében arra kívánok rámutatni, hogy ez a dalszöveg igen jól hasznosítható a pedagógiai nyelvészet területén. Alkalmas lehet ugyanis arra, hogy a diákokhoz közel hozza a magyar nyelv sajátosságait, illetőleg a funkcionális kognitív nyelvészet fontos belátásait a nyelvi hálózatok természetével kapcsolatban.

A tanulmány 2. részében a dalszöveget egy tudományos felismerés esztétikai élményként való megtapasztalásának lehetséges eszközeként értelmezem. E tudományos felismerés lényege, hogy a magyar ragozott igealak önmagában is (potenciálisan) teljes értékű mondat (vö. Brassai 2011/1863, Havas 2003, Imrényi 2017). A 3. rész szerint a dalszöveg azt teszi a művészet eszközeivel átélhetővé, ami Bybee (1985, 2001) morfológiai modelljében a tudományos megértés eredménye: a nyelv hangzásbeli és jelentésbeli viszonyok hálózataként való szemléletét. A 4. rész Hámori (2018) értelmezési javaslatait árnyalva a dalszövegben a mondatszerkezeti mintázatok (igei konstrukciók) egymásra hatását, ezáltal a pozitív és negatív jelentések keveredését mutatja ki, hangsúlyozva a konvencionális jelentés és az aktuális jelentés közötti különbséget. Végül az 5. rész összefoglalja a javaslatokat.

2. A magyar igealak mint sematikus mondat

A magyar mondattan területén az egyik legfontosabb, kiindulópontként használható tudományos felismerés, hogy a magyar ragozott igealak (potenciálisan) teljes értékű mondat, ahogyan arra Brassai alábbi szövegrésze hatásosan rávilágít:

[Az ige] maga magában képes végrehajtani a mondat feladatát, s nélkülözheti segédeit, ezek meg teljességgel nem lehetnek meg urok nélkül. *Esik, havazik, villámlik, dörög, kiabálnak, muzsikálnak, egyél, szaladj* sat. mindnyájan magukra egészen megmondják a mit a mondó akar. A halló pedig nem

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. A kutatást az NKFI K129040 számú projektuma is támogatta.

szükség hogy kiegészítse, valamit hozzátegyen, mással felcserélje, hanem rögtön és teljesen az a képzet támad benne, a mit a mondó szándéklott ébreszteni. Mikor azt mondja nekem valaki: *esik*, az eső egész jelensége, az ég beborúlta, a cseppek hullása, a föld megnedvesedése, egész teljességében oly élénkségekben megjelen képzelődésben látatlanul is, hogy egy Vörösmarty vagy Arany költői leírása se tehetné különben. E szóban: *kiabálnak*, a tátott szájak, a levegő s ez által a halló idegei megrezzentése, maga a hang, mind bé vannak foglalva, és így cselekvény, alany és tárgy összeolvadva keltik egyetlen szóban a kívánt képet.” (Brassai 2011/1863: 102)

Mint a szövegrész példáiból kiderül, nemcsak az időjárásigék tölthetik be a mondat szerepét, hanem olyan igék is, amelyek jelentésszerkezetének része egy vagy több szereplő, illetve körülmény előhívása (pl. a KIABÁLÁS eseménytípusához szükségképpen hozzátartozik a KIABÁLÓ SZEMÉLY és a KIBOCSÁTOTT HANG mentális feldolgozása is). A magyar nyelv fontos tipológiai sajátossága, hogy az igealak ilyen típusú igei lexémák esetében is teljes értékű mondat lehet, amennyiben a kontextusból hozzáférhetőek a releváns szereplők, körülmények (a kontextuális hozzáférhetőség és a relevancia kritériumának együttes alkalmazásához vö. Goldberg 2006: 190). Történeti szempontból a magyar igealaknak ez a tulajdonsága arra vezethető vissza, hogy a személyragok agglutinálódott névmásokból keletkeztek, így a ragozott ige „voltaképpen nem egyéb, mint egy ősi mondat, amelyben az igei jelentés képviseli a predikativitást, a személyvégződés pedig a nominális [értsd: alanyos] szintagmát – elvont névmási fokon” (Havas 2003: 17).

Brassai és Havas megfigyelései nyomán Imrényi (2017)-ben a ragozott igealak potenciális mondatértékűségét egy átfogó mondatleírás kiindulópontjává tettem. Javaslatom szerint az ige funkcionális értelemben nem mondatrész, hanem sematikus mondategész, ún. „magmondat”. A magmondat egyrészt egy lehorgonyzott (azaz a beszédhelyzethez képest elhelyezett, l. Langacker 2008) folyamatot ábrázol, másrészt alapbeállítás szerint a mondat közlési funkcióját is meghatározza. Az a magmondat, amely pozitív kijelentő funkciójú, az ábrázolt folyamat megtörténtét, létezését állítja, a modellben a „protoállítás” nevet kapja.¹

Amit a tudományos megismerés a kategorizáció, definíció eszközeivel igyekszik általánosított formában (típusként) megragadni, azt a művészi megismerés a halmozás alakzatával, a példányokban való „tobzódással” teszi átélhetővé. A „Magam adom” szerzője szövegstratégiai paraméterként, azaz a szöveget egészében meghatározó szervező elvként (vö. Enkvist xx) hasznosítja a magyar igealakok mondatértékűségét, a bővítmények

¹ A magmondathoz nem feltétlenül csak az ige tartozik, hanem bizonyos bővítmények is e funkcionális egység részeit képezhetik. Ez a helyzet például az állandósult szókapcsolatokban, idiómákban előforduló bővítményekkel (pl. *előadást tart, komolyan vesz*). A magmondat szerkezeti típusaihoz vö. Imrényi 2015.

elmaradásának lehetőségét. Az igealakok mellett leginkább csak egy-egy tagadószó vagy (a referenciális bizonytalanságot fenntartó) névmás jelenik meg. A szöveget minden jel szerint az az elv szervezi, hogy „Lehetőleg bízz mindent az igére!”, „Ne használj bővítményeket (legfeljebb névmásiakat)!”.

Üdvözlöm, érintem, nem mutatom,
nem emlékeztetem, nem kutatom,
nem zavarom, zavarom, csak figyelem,
belefeledkezem, vele utazom.²

Az önmagában is mondatként (mégpedig pozitív kijelentő mondatként, azaz protoállításként) funkcionáló igealakok sora, a főnévi bővítmények tudatos elhagyása azt a beszélői feltevést implikálja, hogy a releváns szereplők és körülmények a kontextusból, az aktivált közös háttértudásból hozzáférhetőek a befogadó számára. Ez azonban valójában nincs így – ezzel magyarázható a dalszövegnek az a művészi szövegekre jellemző tulajdonsága, hogy különféle értelmezési lehetőségeket megenged. Ahogyan Molnár (2012) megfogalmazza, „az, hogy a tárgyas (vagy más szóval határozott) ragozású igék mellett nincs kitéve sem a tárgy, sem más bővítmény, a dalt titokzatossá, izgalmassá teszi. Így a dalt hallgatva mindvégig azt találgatjuk, hogy ki vagy mi lehet az a ki nem mondott, meg nem nevezett tárgy (nyelvtani értelemben), az a személy (vagy tárgy?), amire a refrén *neki* névmása utal.” A legkönnyebben hozzáférhető olvasat szerint egy szerelmi viszonyról lehet szó, de felmerülhetnek egyéb értelmezések is (pl. ’függőséget okozó szer’ is lehet a megszólított).

Egy ponton az alanyi és tárgyi bővítmények sorozatos hiánya, az ebből fakadó várakozáskeltés és ennek ellentmondó folytatás játékos eszközzé válik:

Felkavarom felkavarodom
Megálmodom belelátom
Megkövetem megkövetelem
Megszelídítem megbánom

² www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/18840/quimby/magam-adom-zeneszoveg.html, 2021. 06. 29.-i hozzáférés.

E szövegrész utolsó sorában a *megszelídítem* az <én, őt> vonzatkerettel egészíthető ki, és azt a várankozást kelti, hogy egy esetleges újabb tranzitív igealak ugyanezt az argumentumszerkezetet viszi tovább. Ám a *megbánom* implicit tárgyi argumentuma az *azt* (véltetően: *azt, hogy megszeliidítettem*) formában tehető explicitté.

Közismert tény, hogy amit más nyelvek, például az angol vagy a német több szóval fejeznek ki, azt a magyar egyetlen igealakkal képes visszaadni (pl. *I love you, Ich liebe dich* vs. *szeretlek*). A dalszöveg egyik hozadéka lehet pedagógiai nyelvészeti szempontból annak elemzése is, hogy vajon hány szóval lehet egy-egy magyar igealapot idegen nyelvekre fordítani. A *belefeledkezem* angol megfelelője körülbelül az lehet, hogy 'I completely lose (control of) myself by being immersed in it'. Ám valójában még ez a megoldás sem közelíti meg a *feled-* igei tő, a visszaható képző (a *feledkezik* szó szerint annyi, mint 'felejt magát') és az irányjelentésű, ezért mozgást is kifejező igekötő kombinációjából adódó jelentést. A *belehabarodom* jelentését szintén csak hosszas parafrázissal lehetne körülírni. Úgy tünik, a dalszöveg szerzője előszeretettel használ ehhez hasonló, a magyar igék különlegesen sűrítő jelentését, poeticitását megjelenítő lexémákat, így – a korábbi dilemmához visszatérve – a versbeli (egyik) megszólított még akár a magyar nyelv is lehet.

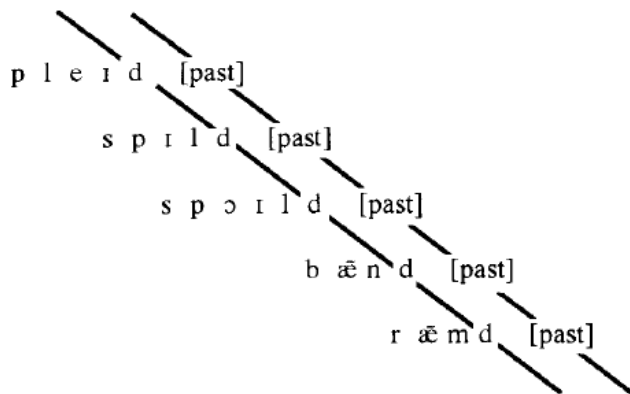
Összefoglalásul, ebben a részben a dalszövegnek azt a sajátosságát emeltem ki, hogy szerzője szövegstratégiai paraméterként, ihletforrásként használja fel a magyar igék potenciális mondatértékűségét. Ezáltal a dal egy olyan tudományos felismerésnek az esztétikai élményként való megtapasztalására ad lehetőséget, amely Brassai és Havas gondolatai nyomán Imrényi (2017) mondatelemzésében központi szerepet kap. Molnár (2012) elemzésével összhangban figyelmet érdemel, hogy a bővítmények nélküli igealakok referenciális bizonytalanságot eredményeznek, így többféle értelmezést is lehetővé tesznek.

3. A mentális lexikon mint fonológiai, szintaktikai és morfológiai viszonyok hálózata

A szöveg stílushatása ugyanakkor nem csupán abból fakad, hogy mondatértékű igealakok következnek egymás után, hanem abból is, hogy ezen igealakok hangzásuk és jelentésük révén egy szövevényes hálózatot alkotnak. A cikknek ebben a részében az említett hálózattal foglalkozom, és a szöveget Bybee (1985, 2001) morfológiai modelljéből kiindulva, illetve ahhoz visszacsatolva elemzem.

Míg a hagyományos alaktan a morfémákat építőköckaként értelmezi, és azt tartja, hogy ezek összeépítésével jönnek létre a szóalakok, Bybee (1985) morfológiamodellje szerint a mentális lexikonban a szóalakok az elsődlegesek. A szavak morfológiai szerkezete (töre és toldalékokra való tagolódása) annak az emergens következménye, hogy a szóalakok hangzás

és jelentés szempontjából, részleges egyezéseik révén kapcsolatban állnak egymással. Mint Bybee írja, „a lexikai kapcsolatok lehetnek fonológiaiak vagy szemantikaiak [...]. Amikor a szavakat párhuzamos szemantikai és fonológiai kapcsolatok kötik össze, az ebből adódó viszonyok morfológiaiak, mint például olyan szavak sorozatában, amelyek mind múlt időt fejeznek ki és [d]-re végződnek”³ (Bybee 2001: 22). Mindezt Bybee a *played, spilled, spoiled, banned* és *rammed* szavak példáján a következő ábrával szemlélteti:

1. ábra. Párhuzamos szemantikai és fonológiai kapcsolatok Bybee modelljében.

A „Magam adom” kiváló eszköz lehet a pedagógiai nyelvészet számára ennek a nyelvszemléletnek a megalapozásához. A dalszövegben szereplő igealakok ugyanis egy sűrűn szőtt hálózatot alkotnak, amelyben az egymással szomszédos szavak között szemantikai, fonológiai, valamint morfológiai (azaz egyszerre szemantikai és fonológiai) kapcsolatok teremtenek összefüggést.

A szöveg egészére jellemző morfológiai hálózatot eredményez a határozott tárgyas vagy az ikes paradigmához tartozó, *-Vm* formájú E/1. igealakok használata: a személyragok hasonló alakja jelentésbeli hasonlóságnak felel meg (‘az ábrázolt folyamat alanyi szereplője a lírai én’). Ami pedig a személyragokat megelőző relatív töveket illeti, itt háromféle kapcsolattípussal találkozunk: i) két szótó között kizárólag jelentésbeli kapcsolat áll fenn, ii) két szótó között kizárólag hangtani kapcsolat jelentkezik, iii) két szótó között egyidejűleg szemantikai és fonológiai kapcsolatok is érvényesülnek, azaz viszonyuk morfológiai. Lássunk néhány példát mindezen típusokra!

Kizárólag jelentésbeli kapcsolatot látunk többek között a következő szóalakok esetében:

³ „[L]exical connections can be phonological or semantic [...]. When words are related by parallel semantic and phonological connections, the resulting relations are morphological, as with a series of words expressing past tense that all end in [d].”

- a) Üdvözlöm érintem nem mutatom
- b) Nem sürgetem nem várom
- c) Nem bántom nem sajnálom
- d) Meggyújtom eloltom
- e) Nem suttogom elkántálom
- f) Megkóstolom megkínálom

Az a) példa első két igei eleme (az *üdvözlöm* és az *érintem*) között a 'kommunikáció', majd az *érintem* és a *mutatom* között a 'kéz' szémája (jelentésmozganata) teremt hasonlóságot. A részleges egyezés részleges ellentéttel egészül ki: egyrészt a verbális és a nemverbális kommunikáció, másrészt – ezzel összefüggésben – a testi érintkezés és annak hiánya kerül egymással szembe. A további példák egy részére szintén jellemző a hasonlóság és az ellentét ilyesfajta összjátéka, például a SUTTOGÁS és a KÁNTÁLÁS egyaránt hangmagasság-változás nélküli hangkibocsátás, ugyanakkor a zöngé hiánya vagy jelenléte, illetőleg a hangerő tényezője jelentős különbséget mutat.

Szintén kizárólag jelentésbeli kapcsolat van a *sürget* és a *vár*, illetve a *megkóstol* és a *megkínál* között.

A *sürget* jelentésének a feldolgozása a VÁRAKOZÁS tudáskeretének ismeretén alapul, hiszen az ige jelentése: '[türelmetlenül vár, ezért] gyorsabb cselekvésre szólít fel'.⁴ Az ige jelentésének előtérbe helyezett része, ún. profilja (vö. Langacker 2008) az 'x gyorsabb cselekvésre szólítja fel y-t', de háttérként emögött ott van az, hogy 'x várja y-t' és 'x türelmetlen'. A *nem sürgetem* a profilt tagadja (jelentése: 'nem szólítom fel gyorsabb cselekvésre őt'), de a várakozással kapcsolatos előfeltevést érvényben hagyva a 'türelmesen várom' jelentést implikálja. Ezzel szemben a *nem várom* magát a várakozás megtörténtét is egy tagadó művelet hatókörébe vonja.

Ami a *megkóstolom* és a *megkínálom* igealakokat illeti, ezek a köznyelvben egyaránt az ÉTKEZÉS tudáskeretét idézik fel. A két tranzitív ige szomszédossága miatt a legkönnyebben hozzáférhető olvasat szerint az alanyi és a tárgyi referens azonos, mindkét tagmondat az *én*, *őt* névmásokkal egészíthető ki. Továbbá a címbeli *magam adom*, valamint a *keveredek*, *belehabarodom* hatására a *megkínálom* valószínű értelmezése: 'megkínálom őt magammal'. Ezáltal az ÉTKEZÉS tudáskerete a megszokottól eltérő módon marad csak alkalmazható (ritka

⁴ A tudáskeret, fogalmi keret fogalmához vö. Fillmore 1982, Kövecses–Benczes 2010.

az, hogy két élő entitás szó szerint egymást eszi) és a szövegrész a SZERELMI KAPCSOLAT tudáskeretét idézi fel (vö. a *falják egymást* metaforikus kifejezést).

A dalszövegre igen jellemző viszonytípus a **morfológiai kapcsolat** a szótövek között, azaz a jelentésbeli és hangzásbeli összefüggés egyidejű jelenléte. Ez nem más, mint a figura etymologica vagy más néven tőismétlés alakzata.

- a) sajnálom – sajnáltatom magam
- b) megadom magam – magam adom
- c) felkavarom – felkavarodom
- d) elragadom – elragadtatom magam

A szóalakok, szószerkezetek azonos töről fakadnak. Történeti szempontból az összetettebb formájú alakok az igeképzés, az igekötő-használat, illetve egy visszaható névmásnak a magmondatba való integrálódása révén jöttek létre.

A figura etymologica alakzata azzal a hatással jár, hogy a töre irányuló nagyobb figyelem révén hozzáférhetővé válik az etimologikusan elsődlegesebb, „szó szerinti” jelentés. Az *elragadtatja magát* a köznyelvben tipikusan elvont jelentésben használatos (pl. ’túlzásba esik’), ugyanakkor az *elragad* kontextusában előtérbe kerül belső szerkezete és ezáltal a fizikai helyváltoztatással kapcsolatos konkrét jelentés (’biztatom/hagyom, hogy elragadjon engem’). Ennek jelentőségére a *megadom magam* értelmezése, a dal hangulata kapcsán a 4. részben még visszatérek.

Végül – legalábbis szigorúan nyelvészeti szempontból – **kizárólag fonológiai kapcsolat** áll fenn a következő szóalakok töve között:

- a) megkövet – megkövetel
- b) elolt – megoltalmaz

A *megkövetel* nem a *megkövet* igéből származik, mint ahogy a *megoltalmaz* és az *elolt* között sincs történeti morfológiai kapcsolat. Ugyanakkor azon szópárok szövegbeli túlsúlya miatt, amelyeket jelentésbeli viszony is összefűz, hajlamosak lehetünk a fenti két szópárba is (a szövegből idézett kifejezést használva) belelátni valamilyen szemantikai összefüggést. Ez a játékos alakzat „figura népetymologicának” nevezhető: mindegy, van-e nyelvészetileg igazolható morfológiai kapcsolat a szerkezetek között, a szöveg szerveződése azt sugallja, hogy egy ilyesfajta összefüggés a beszélő tudatában megteremthető.

Összefoglalásul, a dalszöveg nemcsak annak az ismeretnek az esztétikai megtapasztalásához vezethet el, miszerint a magyar igealakok potenciálisan teljes értékű mondatok, hanem a Bybee-féle morfológiamodellt is kiválóan szemléltetheti. A szövegbeli szóalakok szövevényes, többrétegű szemantikai, fonológiai és morfológiai hálózatot alkotnak, amelyben feltűnő a jelentésbeli összefüggések dominanciája. A szomszédos szavak jelentése kölcsönhatásba lép, az egyik szó jelenléte módosítja a másik értelmezési lehetőségeit. Ebből adódóan még azon szópárok esetében is, amelyek töve között nincs morfológiai kapcsolat, a befogadó képes és hajlamos lehet jelentésbeli kapcsolatot érzékelni.

A figura etymologica és a figura népetymologica alakzata révén a szótövekre nagy figyelem irányul, előtérbe kerül azok elsődleges jelentése. A következő részben azzal foglalkozom, hogy mindez hogyan befolyásolhatja a dal szempontjából központi kifejezés, a *megadom magam* értelmezését.

4. A szerkezetek egymásra hatása. Pozitív vagy negatív-e a dal hangulata, üzenete?

Hámori (2018) a *megadom magam* jelentésével és ezzel együtt a dal hangulatával, az általa kifejezett érzelmekkel kapcsolatban a következő észrevételeket teszi.

„A dal központi fogalma – amelynek egyes elemeit nevezik meg, fejtik ki az egyes kifejezések – a refrénben ismételt *megadom magam* kifejezés, amely a megadás, megtöretés, az ellenállás feladásának aktusát jeleníti meg, kérdés azonban, hogy ez érzelmenek tekinthető-e. Bár vannak érzelmi összetevői, nem tartozik sem az alapvető, sem a prototipikus, sem a gyakori összetett érzelmek közé. Emellett felvetődhet a szomorúság, a kétségbeesés, a kiszolgáltatottság vagy a reményvesztettség érzelme is, de ezek közül egyik sem neveződik meg expliciten. Az egyetlen, ami közösnek tekinthető, az az, hogy a dalszöveghez kapcsolódó érzelmek negatív jellegűek, és a szomorúság, reménytelenség felé mutatnak.” (Hámori 2018: 164).

Némileg összetettebb képet fest a dalszöveg hangulatáról Molnár (2012). Szerinte

„Első hallgatásra (meg másodikra is) egy kapcsolatról, talán egy szerelemről [szól a történet]. Ugyanakkor meg kell fogalmaznunk, hogy – főleg a refrén miatt – kicsit talán baljóslatúnak is tűnik ez a kapcsolat, talán függősséggé is válik [...]. A refrénben egyszerre érezhetünk beletörődést és segélykiáltást. Amikor *megadom magam*, akkor azt jelentem ki, hogy legyőztek, hogy nem harcolok tovább.”

Molnár értelmezése is a negatív érzelmekre helyezi a hangsúlyt, de azt is sugallja, hogy pozitív érzelmek szintén jelen vannak (vö. a „baljóslatúnak is tűnik ez a kapcsolat” megfogalmazásban az *is* partikula használatát). Felfigyel továbbá a cikkében a *megadom magam* és a *magam adom* viszonyára, amelyek „ugyanazt az igét tartalmazzák, ráadásul mind a kettőben szerepel a *magam* névmás is, mégis teljesen különböző értelmű a két kifejezés”.

A tanulmánynak ebben a részében a figura etymologica alakzatából kiindulva azt a javaslatot teszem, hogy a dalban elválaszthatatlanul összekapcsolódnak, összekeverednek a pozitív és a negatív érzelmek, amit a különböző – alakilag és etimológiailag összefüggő – szerkezetek jelentésének interakciója tesz lehetővé. A *megadom magam* a szövegben megjelenő *magam adom* és egyéb felidéződő kifejezések hatására újraértelmeződik, a köznyelvben szokásos negatív jelentése átalakul, és (legalábbis egy lehetséges értelmezés szerint) részlegesen pozitív hangulati értékűvé válik.

Az elemzést kezdjük a *megadom magam* és a *magam adom* szokásos köznyelvi jelentésével. A *megadom magam* egyrészt a FEGYVERLETÉTEL (kényszerű) cselekvését idézi fel, másrészt újabban a ’(gép) meghibásodik, tönkremegy’ jelentés is kapcsolódhat hozzá (vö. a *Két Ikarus is megadta magát hétfőn Csepelen* mondatot⁵). Ezáltal elmondható, hogy a szokásos köznyelvi használat egyértelműen negatív hangulati értékkel társul, mint az Molnár (2012) és Hámori (2018) elemzésében is kifejeződik.

Fontos azonban, mint Molnár (2012) megemlíti, hogy a dalszöveg a *magam adom* szerkezetet is tartalmazza, mégpedig nemcsak magában a szövegben, hanem a szöveg egészének értelmezését irányító funkcióban, címként is. A *magát adja* szerkezet köznyelvi jelentése pedig egyértelműen pozitív, hiszen azt fejezi ki, hogy ’természetesen, őszintén viselkedik’ (vö. a következő példát: *annál többet színésztől talán nem is kaphatunk, mint amikor a legőszintebben és a legteljesebben saját magát adja a színpadon*⁶).

Molnár (2012) csak azt hangsúlyozza, hogy a *megadom magam* és a *magam adom* jelentése mennyire más, azt azonban nem, hogy az utóbbi hatására, az utóbbi által megteremtett kontextusban az előbbit is újszerűen értelmezhetjük. A figura etymologica a szótőre és annak elsődleges jelentésére irányítja a figyelmet, továbbá a befogadó tudatában aktivál(hat) olyan egyéb, szerkezetileg rokon kifejezéseket is, mint *átadja magát valakinek*, *odaadja magát valakinek*. Ezáltal a *megadom magam* az ADÁS tudáskerete felől is értelmezhetővé válik, amit motivál a *megad* ige visszaható névmás nélküli használata is (vö. a *mindent megadok neki*, *megadom neki azt*, *amire szüksége van* stb. kifejezéseket). Mindezek

⁵ csepel.info/?p=22555, 2021. 06. 29.-i hozzáférés.

⁶ www.studiokszinhaz.hu/page/3/, 2021. 06. 29.-i hozzáférés.

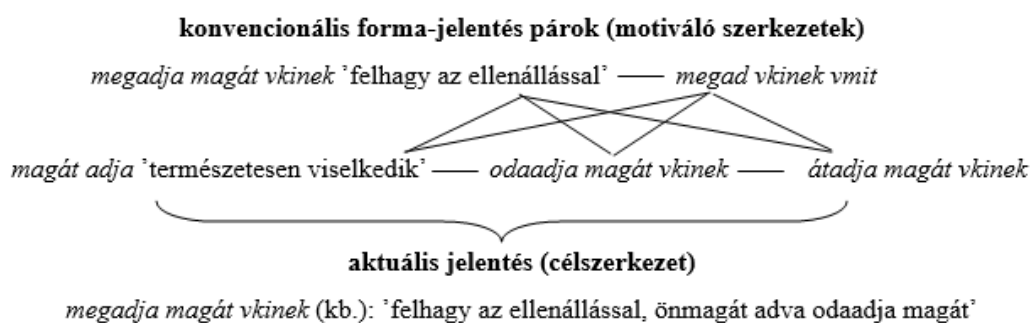
hatására a *megadom magam* jelentésében elhalványodhat a kényszer és erősödhet az akaratlagosság mozzanata, hiszen valamit adni, magunkat adni, magunkat odaadni vagy éppen mindent megadni valakinek legtöbbször saját akaratunkból szoktuk.

Ebből a szempontból nem mellékes a szórend sem. A *neki megadom magam* elején szereplő részeshatározó ún. kontrasztív topik szerepet tölt be: azt implicálja, hogy miközben neki (a választott címzettnek) megadja (átadja, odaadja?) magát a lírai én, addig másoknak nem.⁷ Ez csak akkor lehetséges, ha a lírai ének jogában áll választania különböző lehetőségek közül, tehát – bizonyos keretek között – szabadon cselekszik.

Az *átadja magát, odaadja magát, mindent megad neki* kifejezések (lehetséges) aktiválódása az intimitás irányába tereli az értelmezést, amit a szöveg számos egyéb kifejezése támogat (pl. *belefeledkezem, megkóstolom, megkínálom, belehabarodom*).

Értelmezési javaslatom tehát az, hogy a *megadom magam* szokásos köznyelvi jelentése és ennek részeként negatív hangulati értéke a dalban aktuálisan pozitív irányú módosuláson esik át. Ennek közvetlen kiváltója a *magam adom* megjelenése a nyelvi kontextusban. A szótőre, a morfológiai szerkezetre irányuló figyelem további, az *ad* igéből származó, visszaható névmást tartalmazó kifejezéseket is játékba hoz (*átadja magát valakinek, odaadja magát valakinek*), ezáltal a kényszer felől a szabad akarat, az agresszióval való alávetettség felől az intimitás irányába mozdulhat el az értelmezés. Természetesen mindez a befogadótól függ, és érdekes lenne empirikusan tesztelni, hogy a dalszöveget hallgatók közül kiből milyen arányban aktiválódnak pozitív, illetve negatív érzelmek.

A javaslatot a következő ábra összegzi, amely a *megadom magam* aktuális jelentését különféle mondatszerkezeti mintázatok mint motiváló szerkezetek összjátékából eredezteti.

2. ábra. Konvencionális és aktuális jelentés viszonya

⁷ A *Grúzul bezzeg tud az András* példában a *grúzul* tölti be a kontrasztív topik szerepét, amelyet speciális szórend, illetve intonációs kontúr jelöl (vö. Kálmán–Trón 2007: 60). A *grúzul* kontrasztív topikként való szerepeltetése azt implicálja, hogy más (a grúznál bizonyos értelemben esetleg fontosabb) nyelveken nem beszél az *András* főnévvel jelölt személy.

A pedagógiai nyelvészet szempontjából mindennek az lehet a jelentősége, hogy felhívja a diákok figyelmét a kontextus szerepére, az aktuális jelentés rugalmasságára és ennek lehetséges művészi kiaknázására. Egy szó vagy kifejezés jelentése nem eleve adott, hanem a diskurzus, a szövegbeli viszonyok függvénye; az egymás társaságában megjelenő szavak erőteljesen módosíthatják egymás értelmezési feltételeit. A szerkezetek, jelentéseik vegyülése, az új, emergens jelentések létrejötte kognitív nyelvészeti keretben jól elemezhető a fogalmi integráció modelljében (Fauconnier–Turner 2002). Ennek az adott dalszövegre való alkalmazása azonban kívül esik a jelen tanulmány hatókörén.

5. Összefoglalás

A tanulmány célja az volt, hogy a Quimby együttes „Magam adom” című dalának szövegét (pedagógiai) nyelvészeti szempontból elemezze. A dalszöveg meglátásom szerint három területen rendkívül jól felhasználható a nyelvészeti ismeretek oktatásában:

- 1) kiválóan szemléltetheti a magyar nyelvnek azt az alapvető sajátosságát, hogy a ragozott igealakok potenciálisan teljes értékű mondatok (vö. Brassai 2011/1863, Havas 2003, Imrényi 2017)
- 2) hatékonyan támogatja annak a funkcionális nyelvészeti morfológiamodellnak a megismerését, felhasználását, amely szerint a szavak morfológiai szerkezete a szóalakok közötti egyidejű fonológiai és szemantikai viszonyok emergens következménye (Bybee 1985, 2001)
- 3) felhívhatja a figyelmet arra, hogy a diskurzusban érvényesülő jelentés ki van téve a szavak, szerkezetek egymásra hatásának, például a *megadom magam* aktuális jelentése eltérhet a konvencionális jelentéstől a *magam adom* kontextusában, a figura etymologica alakzata és ezáltal a szótőre irányuló fokozott figyelem révén.

Az elemzés egyrészt kiegészítette, árnyalta Molnár (2012) és Hámori (2018) észrevételeit, másrészt – főként a 3. szempontot tekintve – azokat felülíró javaslatokat is tartalmazott. Molnár (2012) és Hámori (2018) a dalszöveghez elsősorban negatív érzelmeket és negatívan értékelt helyzeteket kapcsol (beletörődés, segélykiáltás, kiszolgáltatottság stb.). Ezzel szemben a bemutatott értelmezés a *megadom magam* és a *magam adom* egymásra vonatkoztatásából kiindulva, az *átadom/odaadom magam, mindent megadok neki* stb. szerkezetek aktiválódását is feltételezve a negatív és pozitív érzelmek keveredését mutatta fel a dalszöveg világának meghatározó tényezőjeként.

Hivatkozások

- Brassai Sámuel 2011 [1863]. A magyar mondat. II. értekezés. In: *A magyar mondat*. Válogatta Elekfi László és Kiefer Ferenc. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 99–189.
- Bybee, Joan 1985. *Morphology. The study of the relation between meaning and form*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bybee, Joan 2001. *Phonology and language use*. [Cambridge Studies in Linguistics 94.] Cambridge: Cambridge University Press.
- Fauconnier, Gilles – Turner, Mark 2002. *The way we think*. New York: Basic Books.
- Fillmore, Charles J. 1982. Frame semantics. In: The Linguistic Society of Korea (eds.), *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin. 111–37.
- Goldberg, Adele 2006. *Constructions at work: the nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Havas Ferenc 2003. A tárgy tárgyában. Mondattipológiai fontolgatások. In: Oszkó Beatrix – Sipos Mária (szerk.), *Budapesti Uráli Műhely III*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 7–44.
- Hámori Ágnes 2018. Az érzelmek elemzési lehetőségei a kognitív poétikai kutatásban és korpuszfeldolgozásban. In: Domonkosi Ágnes – Simon Gábor szerk., *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Eger: Líceum Kiadó. 139–173.
- Imrényi András 2015. Önhasznóság a magyar elemi mondatban. *Magyar Nyelvőr* 139 (3): 309–321.
- Imrényi András 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.), *Nyelvtan*. (A magyar nyelv kézikönyvtára 4.) Budapest: Osiris. 664–760.
- Kálmán László – Trón Viktor 2007. *Bevezetés a nyelvtudományba*. Második, bővített kiadás. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Kövecses Zoltán – Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive grammar: a basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Molnár Cecília Sarolta 2012. Az elragozott kapcsolat. <https://www.nyest.hu/hirek/az-elragozott-kapcsolat>
- Tátrai Szilárd 2018. Az aposztrofikus fikció és a közös figyelem működése a dalszövegekben – társas kognitív megközelítés. In: Domonkosi Ágnes – Simon Gábor (szerk.), *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Eger: Líceum Kiadó. 65–78.

SUMMARY

Imrényi, András

Lyrics in support of pedagogical linguistics. 'Magam adom' by Quimby

The paper offers an analysis of the lyrics of *Magam adom* 'I'm giving myself' produced by the Hungarian alternative rock band Quimby, arguing that the text can be fruitfully exploited by pedagogical linguistics. Drawing on but also taking issue with previous interpretations of the song by other linguists, the author highlights the following aspects of the tightly woven lyrics of *Magam adom*: (i) the demonstration of how Hungarian verbs can act as finite clauses by themselves, expressing highly complex meanings, (ii) the intricate network of phonological, semantic and morphological connections, which lends itself to analysis in Bybee's morphological theory, and (iii) the interaction of various constructions derived from *ad* 'give' that motivate a rich, emotionally ambiguous discursive meaning of the pattern *megadom magam*.

Keywords: Hungarian verbs, Bybee's morphology, phonological and semantic networks, discursive meaning, pedagogical linguistics